

धर्मार्थनीतिशास्त्रम्

साम्मानिकस्नातकाय

[Trilingual comprehensive studies in prescribed texts]

for UG Skt CBCS, CC VII

SHANYU SAHA

SADESH

101B, Vivekananda Road, Kolkata-700 006

सूचिपत्रम् (Contents)

Aim of CBCS ३

Intruduction: Sources of Ancient Indian History ९

धर्मस्यार्थो लक्षणञ्च १०

सनातनधर्मस्य प्रवर्तकाः १२

धर्मस्योद्देशः १२

धर्मविषये प्रामाण्य-विचारः १४

धर्मस्य परिवर्तनशीलता १६

धर्मस्य प्रयोजनम् १८

धर्मवर्ण्यं संस्कृतसाहित्यम् १९

वैदिकधर्मः २०

पुराणम् २२

रामायणम् २३

महाभारतम् २४

धर्मशास्त्रस्य प्रमेयाः २७

धर्मसूत्राणां कालः २७

धर्मसूत्राणामुत्सो वर्ण्यविषयश्च २८

आपस्तम्बधर्मसूत्रम् ३०

हिरण्यकेशिधर्मसूत्रम् ३१

बौधायनधर्मसूत्रम् ३२

गौतमधर्मसूत्रम् ३३

वसिष्ठधर्मसूत्रम् ३४

वैखानसधर्मसूत्रम् ३५

विष्णुधर्मसूत्रम् ३६

मानवधर्मसूत्रम् ३६

हारीतधर्मसूत्रम् ३७

अन्योन्यधर्मसूत्राणि ३७

स्मृतिसाहित्यम् ३७

स्मृतिग्रन्थानामुपयोगः ३९

स्मृतीनां पौर्वापर्यविकल्पः ४०

मनुस्मृतिः ४०

भट्टमेधातिथिः ४३

गोविन्ददासः, कुल्लूकभट्टः, सर्वज्ञनारायणः ४३

मनुस्मृतेर्माहात्म्यम् ४४

याज्ञवल्क्यस्मृतिः ४५

पराशरस्मृतिः ४६

व्यासस्मृतिः ४८

कात्यायनस्मृतिः ४८

आपस्तम्ब-स्मृतिः ४९

औशनसस्मृतिः ४९

नारदस्मृतिः ५०

बृहस्पतिस्मृतिः ५०

शङ्खुस्मृतिः ५१

देवल-स्मृतिः ५१

अत्रिस्मृतिः ५२

काश्यपस्मृतिः ५२

धर्मशास्त्रस्य स्मृत्याख्यस्य विभागः ५३

निबन्धसाहित्यस्य परिचयः ५३

निबन्धस्य रचनाकालः ५४

कति निबन्धकाराः ५४

श्रीकरः, मेधातिथिः, विज्ञानेश्वरः, गोविन्दराजः, लक्ष्मीधरः, अपरात्विः, देवणभट्टः, हेमाद्रिः ५५

चण्डेश्वरः, माधवाचार्यः, रुद्रधरः, विश्वेश्वरभट्टः, वाचस्पतिमिश्रः, नन्दपण्डितः ५६

मित्रमिश्रः, कमलाकरभट्टः, आनन्ददेवः ५७

बङ्गीयनिबन्धकाराः ५७

भवदेवभट्टः ५७

जीमूतवाहनः, हलायुधः, शूलपाणिः ५८

बृहस्पतिरायमुक्तः, श्रीनाथाचार्यचूडामणिः ५९

Inscription Memories of foreign Writers ६० - ६१

धर्मः - मनुस्मृतिः (२.१२) ६२

याज्ञवल्क्यस्मृतिः (१.७) ६४

सामाजिकनीतिविद्यार्थे धर्मभेदाः - मनुस्मृतिः (१०.६३) ६५

विष्णुपुराणम् (२.१६-१७) ६६-७६

विष्णुपुराणस्य तृतीयांशे नवमोऽध्यायः ७६-८९

Six kinds of Dharma -- *Mitākṣarā* ṭīkā on *Yājñavalkyasmṛti*(1.1) ९०-९२

मनुस्मृतिः(६.९२) ९२-९४

याज्ञवल्क्यस्मृतिः (१.३) ९७

Varna-System and Caste System - ऋग्वेदः (१०.९०.१२) ९८

Mahābhārata, Śāntiparva (72.3-8) १०१

Bhagvadgītā(4.13, 18.41-44) १०६-१२०

Origin of Caste-System from Inter-caste Marriages (*Mahābhārata*,
Anuśāsanaparva, 48.3-11) १२४ - १३०

Emergence of non-Aryan tribes in Varna-System (*Mahābhārata*,
Śāntiparva, 65.13-22) १३२-१३७

आपस्तम्बधर्मसूत्रम् (२.५.१०-२०) १३७-१४२

बौधायनधर्मसूत्रम् (१.८.१६) १४४-१५०

मनुस्मृतिः(१०.६४-६५) १५०-१५२

याज्ञवल्क्य- स्मृतिः(१.९६) १५३-१५५

Mahābhārata (*Anuśāsanaparva*, 46.5-11) १५७-१६०

Sabhāparvan(69.4-13) १६०

बृहत्संहिता (७३.१-१०) १६३-१६८

Rgveda (10. 173.1-6) १८५-१९२

Rgveda (10.174.1-5) -१९४

Atharvaveda (3.4. Rk 2; 6. 87. Rks 1-2). १९८-२०६

Rgveda (10.85.26) २०६-२०८

King-maker Rājakartārah 'Council in *Atharvaveda* (3.5.6-7) २०८-२११

Council of 'Ratnin' in *Śatapathabrāhmaṇa* (5.2.5.1) २११-२२०

Dīgghanikāya, Mahāparinirbbaṇa Sutta, Aṅguttaranikāya (1.213; 4.252, 2.56) २२०-२३९

अर्थशास्त्रस्य परिभाषा २३९-२४१

अर्थशास्त्रस्योद्भवो विकाशश्च २४१-२४४

प्राचीना अर्थ- शास्त्रकाराः २४४

कौटिलीयार्थशास्त्रस्य परिचयः २४४-२४७

नीतिशास्त्रस्योद्भवो विकासश्च २४७-२४९

अर्थशास्त्रम् - मात्स्यन्यायः (१.१३.५-१०) २४९-२५२

प्रकृतिसम्पद (६.१.१६-१८) २५२-२५५

राजधर्मः महाभारतस्य शान्तिपर्वणः (१२०.१-१५) २५४-२६१

मनुस्मृतौ (७.१-१५) २६१-२८२

शुक्रनीतिः (१.१-१५) २८५-२८९

नीतिवाक्यामृतात् दण्डनीतिसमुद्देशः (९.१-८) २९०-२९१

जनपदसमुद्देशः (१९.१-१०) २९१-२९३

अर्थशास्त्रात् मण्डलयोनिः (६.१.१ - १५) २९३-३०३

महाभारतस्य शान्तिपर्व (५७.५) -३०४

शुक्रनीतिः (१.६१-६२) -३०५

Syllabus

CU CBCS Skt H semester III =CC VII

SECTION -A

Indian Social Institutions: Nature and Concepts

Allotted Marks-20

UNIT I

Indian Social Institutions: Definition and scope.

Sociological Definition of Social Institutions.

Trends of Social Changes, Sources of Indian social Institutions. (Vedic Literature, *Purāṇa*, *Rāmāyaṇa*, *Mahābhārata*, Dharmaśāstra, Buddhist and Jain Literature, Literary Works, Inscription Memories of foreign Writers

UNIT II

Social Institution and Dharmaśāstra Literature: Dharmaśāstra as a special branch, studies of social Institution, sources of Dharma (*Manusmṛti*, 2.12, *Yājñavalkyasmṛti* 1.)

Different kinds of Dharma in the sense of Social Ethics (*Manusmṛti* 10.63; *Viṣṇupurāṇa* 2.16-17); Six kinds of Dharma in the sense of Duties (*Mitākṣarā ṭīkā* on *Yājñavalkyasmṛti* 1.1.)

Tenfold dharma as Ethical qualities (*Manusmṛti* 6.92),

Forteen *Dharmaśāstra* (*Yājñavalkyasmṛti* 1.3).

Section-B

Structure of Society and Values of Life

Allotted Marks-30

Varṇa-System and Caste System: Four-fold division of *Varṇa* System, (*Rgveda*, 10.90.12), *Mahābhārata*, Śāntiparva, 72.3-8);

Division of *Varṇa* according to *Guṇa* and *Karma* (*Bhagvadgītā*, 4.13, 18.41-44).

Unit I

Origin of Caste-System from Inter-caste Marriages (*Mahābhārata*, Anuśāsanaparva, 48.3-11); Emergence of non-Aryan tribes in *Varṇa*-System (*Mahābhārata*, Śāntiparva, 65.13-22).

Social rules for upgradation and downgradation of Caste System (*Āpastambadharmasūtra* Praśna 2. Paṭala 5. Khaṇḍa 11.10-11, 23, Manu X, 64, 65; Yājñ. 1, 96. *Baudhāyanadharmasūtra* (500-200 BCE) 1.8.16.13-14, *Manusmṛti*, 10, 64, 65; *Yājñavalkyasmṛti*, 1.96)

Unit II

Position of Women in the Society : Brief survey of position of women in different stages of Society.

Position of women in *Mahābhārata* (*Anuśāsanaparva*, 46.5-11, *Sabhāparva*, 69.4-13. Praise of women in The *Bṛhatsamhitā* of Varāhamihira (Strīpraśamsā, chapter-74.1-10)

Unit III: Social Values of Life

Social Relevance of Indian life style with special reference to Sixteen *Saṃskāras*. Four aims of life '*Puruṣārtha Catuṣṭaya*'-1. Dharma,

2.Artha, 3. Kāma, 4. Mokṣa.

Four Āśramas-1. Brahmacharya, 2. Gārhasthya, 3. Vānaprastha, 4. Sannyāsa

Section –C

Allotted Marks-20

Indian Polity: Origin and Development

Unit I: Initial stage of Indian Polity (from Vedic period to Buddhist period) Election of King by the people: 'Viśas' in Vedic period (*Rgveda*, 10.173; 10.174; *Atharvaveda*, 3.4.2; 6.87.1-2). Parliamentary Institutions: 'Sabhā', 'Samiti' and 'Vidatha' in Vedic period (*Atharvaveda*, 7.12.1; 12.1.6; *Rgveda*, 10.85.26); King-maker 'Rājakartārah' Council in *Atharvaveda* (3.5.6-7), Council of 'Ratnin' in *Śatapathabrāhmaṇa* (5.2.5.1); Coronation Ceremony of Samrāt in *Śatapathabrāhmaṇa* (5.1.1.8-13; 9.4.1.1-5)

Republic States in the Buddhist Period (*Dīgghanikāya*, Mahāparinirbbaṇa Sutta, *Āṅguttaranikāya*, 1.213; 4.252, / *Dīgghanikāya*, Mahāparinirbbaṇa Sutta, *Āṅguttaranikāya*, 1.213; 4.252, 2.56).

Unit II

Later Stages of Indian Polity

(From Kauṭilya to Mahatma Gandhi).

Concept of Welfare State in *Arthaśāstra* of Kauṭilya

(*Arthaśāstra*, 1.13: 'mātsyanyāyābhībhūth' to 'yo' asmān gopāyatī')

Essential Qualities of King (*Arthaśāstra*, 6.1.16-18: 'sampādayaty asampannaḥ' to 'jayaty eva na hīyate'); State Politics 'Rājadharma' (*Mahābhārata*, Śāntiparva, 120.1-15; *Manu-smṛti*, 7.1-15; *Śukranīti*, 1.1-15); Constituent Elements of Jain Polity in *Nītivākyāmṛta* of Somadeva Suri, (*Daṇḍanīti-samuddeśa*, 9.1.1-8 and *Jānapadasamuddeśa*, 19.1-10).

Relevance of Gandhian Thought in Modern Period with special reference to 'Satyāgraha' Philosophy

Section –D,

Allotted Marks-20

Cardinal Theories and Thinkers of Indian Polity

Unit

Cardinal Theories of Indian Polity: 'Saptāṅga' Theory of State: 1. Svāmin, 2. Amātya, 3. Janapada 4. Pura, 5. Kośa, 6. Daṇḍa and 7. Mitra (*Arthaśāstra*, 6.1. *Mahābhārata*, Śāntiparva, 56.5, *Śukranīti*, 1.61-62).

'Maṇḍala' Theory of Inter-State Relations: 1. Ari, 2. Mitra, 3. Ari-mitra, 4. Mitra-mitra, 5. Arimitramitra; 'Śāḍgunya' Policy of War and Peace: 1. Sandhi, 2. Vighraha, 3. Yāna, 4. Āsana, 5. Saṁśraya, 6. Dvaidhibhāva.

'Caturvidha Upāya' for Balancing the power of State: 1. Sāma, 2. Dāna, 3. Daṇḍa, 4. Bheda; Three Types of State Power 'Śakti': 1. Prabhu-śakti, 2. Mantra-śakti, 3. Utsāha-śakti.

Unit II: Important Thinkers on Indian Polity: Manu, Kauṭilya, Kāmandaka, Śukrācārya, Somadeva Suri, Mahatma Gandhi